

PRESENCIA

Núm. 1986. ■ Del 19 al 25 de març del 2010. ■ Any XLV.

www.presencia.cat

Mares desemparades

Pujar un fill en una residència maternal

Josep Maixenchs. Director i fundador de l'ESCAC, classificada com una de les millors escoles de cinema del món.

El futur dels joves. Catalunya ha d'acordar un nou Pla Nacional de Joventut per als joves del 2020.

La sang del doctor Duran. Frederic Duran i Jordà va ser el pare de les tècniques modernes de transfusió de sang.

La vida en una residència maternal

Afronten la maternitat en solitud, ja tinguin 15 o 32 anys. I no ho fan a casa seva, sinó en un centre per a mares sense recursos. Hem visitat tres llars i hem vist com és, per a les dones que hi viuen, l'experiència de pujar un fill totes soles

Creix l'embaràs adolescent

Fins fa quatre dies jugaven amb nines. Avui, la criatura que tenen als braços les converteix en mares. Mares adolescents que tenen 14, 15, 16 anys... Cap d'elles buscava ni desitjava un embaràs, però va passar. A vegades passa. I no sempre coincideix amb un bon moment personal o amb les circumstàncies familiars i econòmiques més adequades. En alguns casos, la situació de desemparament d'aquestes noies és acusada. La

ANNA AGUILAR

La taxa d'embarassos en adolescents de 15 a 19 anys continua augmentant –l'any 2008 a Catalunya era del 29,2%–, creixement que també es donava en la taxa d'interrupcions voluntàries d'embaràs (IVE) en aquesta franja d'edat, del 16,4%. Segons l'origen, el 46% de les dones d'entre 15 i 19 anys que van donar a llum el 2008 eren autòctones i el 54%, estrangeres.

motxilla de circumstàncies desfavorables que duen amb elles pesa molt i un embaràs no fa les coses més fàcils, ans al contrari. Però volen tirar-lo endavant i l'única sortida, per a elles, acaba sent l'ingrés en una residència maternal per a adolescents.

A l'Hospitalet de Llobregat hi ha l'única residència d'aquest tipus a Catalunya, Antaviana. L'entrada a peu de carrer és la d'una escala de veïns com qualsevol altra. Ocupen uns baixos i un primer pis. Es tracta, ens

diuen, de donar un to de normalitat a una situació que, d'entrada, ningú voldria. «Intentem que això sigui el més semblant a una casa, perquè forma part del nostre model educatiu i perquè elles i el seu fill constitueixen, de fet, un petit nucli familiar», diu Carol Ruiz-Tagle, directora en funcions d'Antaviana. Com que és mig matí i a aquella hora moltes noies són fora, l'ambient és tranquil. «Si no estan de baixa per maternitat i són menors de 16 anys, van a l'institut o a recur-

La Dilcia, de 33 anys i originària de Tegucigalpa (Hondures) amb la seva filla, que a la foto tenia 1 mes i 19 dies. «Ara no només he de pensar en mi; també he de pensar en ella», diu. Segons la Dilcia, la convivència amb les altres mares és bona./ QUIM PUIG

Una estona de descans després de dinar. Els nadons finalment s'han adormit i les mares aprofiten l'estona per fer-la petar en veu baixa, per donar-se consells... La música infantil que està sonant convida a relaxar-se. / Q.P.

12 mesos d'estada

Durant quant temps una dona es pot estar en una residència maternal? Depèn de cada centre i de la situació personal de cada dona. A Santa Eulàlia, per exemple, l'estada total són 12 mesos renovables als 6. Trimestralment, però, es fa una revisió personalitzada de cada cas. A la Llar Santa Isabel, les dones hi poden accedir durant l'embaràs, des del moment que es detecta la necessitat, i s'hi poden quedar fins que el nadó té uns 2 mesos. El procés pot continuar a la residència Mare Teresa, on les famílies solen quedar-se, de mitjana, un any. «Aquests serveis estan enfocats per ser una estada temporal a curt i mitjà termini», diu Del Arco. A Antaviana, les noies han d'abandonar la residència quan fan 18 anys.

Quins camins porten a la residència?

sos formatius. Intentem que aquestes noies surtin d'aquí amb uns estudis, pensant en la seva inserció laboral, a part d'una bona maternitat.»

Durant els primers quatre mesos el prioritari és que estableixin un bon vincle amb el seu fill o filla i que dominin funcions bàsiques com són donar el pit o canviar bolquers. Amb tot, segons la directora en funcions d'Antaviana, en una residència maternal com aquesta no només es treballa la maternitat, sinó també la part adolescent de les noies. «No podem oblidar que no deixen de ser adolescents, perquè si no el dia de demà tindrem problemes. Hi ha nenes que entren aquí amb 14 anys i, per tant, hi ha una part de la vida que encara han de viure.»

Agafant rutines

Pugem cap al pis superior d'Antaviana, on tenen una sala d'estar i un menjador com el de qual-sevol habitatge particular. Hi ha habitacions individuals i comunitàries amb llitets i, al fons, una porta dóna a l'exterior, a una terrassa on mitja dotzena de pitets s'estan eixugant. Darrere la porta del bany un horari estableix l'ordre en què les mares han de banyar les criatures. La cuina, en canvi, és una zona reservada a la cuinera. Les noies no hi cuinen però sí que hi aprenen a preparar biberons, brous i farinetes. «El dia de demà, no gaire llunyà,

L'ingrés en un centre maternal sempre és voluntari i les vies d'entrada són diverses. Pel que fa a les adolescents, tant les noies que viuen a la residència Antaviana com els seus fills estan tutelats per la DGAIA. Algunes, ja estaven a càrrec d'un Equip d'Atenció a la Infància i Adolescència (EAlA); altres, poques, procedeixen d'altres centres tutelats i, finalment, algunes ingressen d'urgència després de ser recollides pels Mossos d'Esquadra al carrer.

Pel que fa a les mares majors d'edat, la majoria de dones arriben a una residència maternal quan els equips d'atenció primària de Serveis Socials no hi han trobat cap altra solució. Sempre que la dona tingui una xarxa social o familiar, es mira de resoldre el cas per aquestes vies o se li donen ajudes puntuals: vals per comprar aliments o bolquers, ajudes per pagar el lloguer, se li busca una plaça en una llar d'infants, etc. L'objectiu final és evitar que hagi de deixar casa seva, de manera que a la residència només s'hi deriven els casos extrems, diuen des dels Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona.

hauran de fer-ho pel seu compte i, per tant, encara que ara aquí ho tinguin tot cobert, n'han d'aprendre.» La idea és que, amb l'emparedat de l'equip de professionals de la residència, elles es vagin espavilant.

Seguint la mateixa filosofia, si la criatura pot accedir a una plaça a la guarderia del barri, es procura portar-l'hi. «S'han d'acostumar a anar-los a buscar i/o a recollir, perquè és el que hauran de fer quan surtin d'aquí. A més, és bo que també s'acostumin a anar a reunions de pares i a tenir contacte amb altres professionals, per tal que tot sigui tan normalitzador com sigui possible», explica Ruiz-Tagle. Si a la tarda han d'anar al pediatre, les noies hi van acompanyades del seu educador i tutor.

Una d'aquestes mares menors d'edat, que anomenarem Laura per preservar la seva identitat, porta a coll el seu fill de 2 mesos i 26 dies. Ni la mare de la Laura ni la seva parella la podien ajudar i va arribar a Antaviana embarassada de 5 mesos. «Sempre vaig tenir clar que volia tenir aquest fill i que volia ser mare. Mai em va passar pel cap avortar ni donar-lo en adopció. El que més m'espantava no era tenir un fill petit, sinó el part, però ara ja està», comenta als 17 anys.

Com a les altres companyes de residència, la Laura reconeix que la vida li ha canviat completament. «Ara ja no tinc ganes de

sortir de festa, sinó d'estar-me aquí amb el meu fill, tot i que a vegades enyoro el que feia abans d'estar embarassada. Sabia que la criatura em trauria moltes coses, però si no fos per ella, no sé on ni amb quins amics estaria, ara mateix. Per a mi el nen ha estat una gran sort.» De 5 a 8 de la tarda les noies tenen una estona lliure per sortir de la residència i, segons el procés que estiguin fent, permisos per sortir el cap de setmana o, fins i tot, amb nits de pernoctació.

A Antaviana les hores passen de pressa, però la Laura ja pensa en el dia que deixarà la residència. «Sortir a fora fa una mica de por, sí, perquè una no sap amb què es trobarà.» Voldria treballar en el comerç o d'administrativa. «Moltes vegades he pensat com ho faré per tirar endavant, però tinc la família que em dóna suport.» Malgrat tot, amb la seva parella (de 15 anys) i pare de la criatura, ara mateix no passen per un bon moment. «No s'hi està involucrant massa, últimament passa bastant. Totes les excuses són que ell és molt jove, però la veritat és que li costa assumir que és pare.» Ara per ara, la Laura ha decidit que el seu fill porti només els seus cognoms.

Buscant el teu lloc

A la residència Antaviana, de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA) de la Generalitat de Catalu-

Entre 7 i 24 places

Al programa Llar Santa Isabel i a la residència Mare Teresa han arribat a tenir dones de 19 nacionalitats diferents. La convivència? «No és dolenta», diuen. Normalment són un 50% de dones del país i un 50%, d'immigrants. Tenen 7 places (per a dona gestant o mare amb fill) a la Llar Santa Isabel i 16 a la residència Mare Teresa. A la residència Santa Eulàlia disposen de 24 places (per a dona gestant o amb fill de fins a 3 anys), tot i que quan la visitem no estan totes ocupades. A vegades decideixen no omplir al 100%. «El que no podem fer és agafar 24 casos, tots d'una complexitat extrema», diu Sònia Roig. A Antaviana podran oferir fins a 30 places quan vagin al nou edifici, també a l'Hospitalet de Llobregat.

El berenar de la tarda. Al fons, la porta que dóna a la cuina de la residència Mare Teresa, on les mares es preparen el seu menjar i el dels seus fills. A la foto, una dona peixent un preparat de fruita al seu fill. / Q.P.

La Sílvia, a la cuina de la Llar Santa Isabel. Una residència maternal ha de ser semblant a una casa particular. «Com més recollit sigui l'entorn, millor; més afavoreix la noia i el seu fill», diuen des de la direcció del centre. / QUIM PUIG

Cotxets aparcats. A mig matí els trobem arreglats en un dels passadissos de la residència maternal Santa Eulàlia, el que condueix cap al pis inferior, on hi ha les habitacions individuals, cadascuna amb el seu llit. / G.M.

Ocupant les hores

Els horaris estan pensats, sobretot, per als infants. A la residència Santa Eulàlia, per exemple, les mares saben que durant els mesos d'hivern han de ser al centre com a molt tard a dos quarts de set de la tarda, ja que «entre sis i set han de fer el bany del nen», diu Roig. Tot i que les hores dels àpats són comunes per a tothom, la resta del temps per a aquestes mares transcorre entre els estudis (si són menors de 16 anys) o la formació, l'atenció al fill, gestions i tràmits personals (buscar feina, anar al pediatre o als serveis socials, fer compres, etc.), assistir als tallers que s'organitzen a la residència (tant pel que fa a aspectes sobre la maternitat com a aspectes personals i domèstics) i les estones lliures.

En situació irregular i embarassada

nya, tenen capacitat per a quinze places. «El que podríem dir que tenen en comú totes les noies que hi ha aquí és que són menors que no tenen un lloc en la seva pròpia família. Per això inconscientment busquen la seva identitat mitjançant un embaràs», explica Ester Camí, directora tècnica d'Eduvic, l'entitat que gestiona Antaviana.

És obvi que aquestes noies tenen dificultats reals per pujar el seu fill, però, tot i això i tot i tenir l'opció d'interrompre voluntàriament l'embaràs si tenen l'edat legal per fer-ho, l'avortament no sol formar part dels seus plans. «Pensen que matriarien un nen, però aquest pensament no sé si té tant a veure amb aquells principis morals que encara prevalen com amb el fet de ser un embaràs desitjat des del l'inconscient. En el 99,9% de casos et diuen:

'Vull ser mare', ben bé com si haguessin planificat l'embaràs.» Després, però, quan s'aprofundeix una mica, aquest discurs que d'entrada sembla tan ferm comença a desmuntar-se. «No és fins que exerceixen la maternitat que s'adonen de les dificultats que comporta i la seva perspectiva comença a canviar.»

Una de les dones que millor coneix la psicologia d'aquestes mares adolescents és Laura Kait,

«Tenim el perfil de noia d'aquí, de família molt desestructurada, a la qual li falla tota la xarxa, formal i informal, i tenim el perfil de dona novinguda que ve aquí temporalment, per guanyar uns diners i tornar al seu país», explica Gasca. El problema és que moltes de les dones d'origen estranger estan en una situa-

«Deixa'm veure aquest conte!»/ Q.P.

ció irregular. «Quan estan de 5 mesos i se'ls comença a notar la panxa, les fan fora de la feina.» Només unes quantes poden conservar el treball fins al moment d'agafar la baixa. Per això, per a moltes novingudes l'embaràs –per descomptat, no buscat– sovint és vist com un problema, «una interrupció en els seus plans».

psicoanalista i autora del llibre *Madres, no mujeres* (Ed. Del Serval, 2007). Va treballar vuit anys a Antaviana i la seva opinió és clara. «Aquestes noies vénen d'un entorn buit d'afecte, de suport familiar, de valors... El fill ve a omplir aquest buit i a respondre'ls la pregunta 'Què vull ser quan sigui gran?' Amb una criatura als braços ja ho saben: 'Tinc un fill, doncs seré mare'.» Se-

gons Kait, aquest fals imaginari que les porta a pensar que després de no haver tingut mai res, ara per fi tenen alguna cosa que és seva, el poden mantenir durant l'embaràs i probablement durant els dos o tres primers mesos de criança, però no per gaire més temps.

Si tot cau a sobre

Part de les adolescents que van a parar a Antaviana procedeixen de residències infantils de la DGAIA. «Són noies desemparades i, si tu estàs desemparada, com pots emparar algú? És un cercle viciós difícil de trencar», comenta Kait. De la setantena de pacients que va tractar ella, només en un cas la maternitat es va acabar assolint de veritat. «La majoria d'aquests nadons acaben amb la família extensa [àvies, tietes, germanes...].»

La separació entre mare i fill es

fa necessària quan per a la mare adolescent la criatura suposa una càrrega massa feixuga. Costa molt que diguin 'jo no puc', però a la seva manera ho fan saber: estan irritables, es despreocupen de les necessitats bàsiques de la criatura, intenten recuperar hàbits anteriors a l'embaràs, etc. «Davant aquestes situacions, la nostra funció és explicar a aquestes noies que una manera d'exercir responsablement la maternitat és acceptar que actualment no et pots fer càrrec del nadó i que, de forma provisional, algú altre en tindrà cura», explica la directora tècnica d'Antaviana.

Això no vol dir haver de separar-se de la criatura de cop i volta, sinó alliberar les mares adolescents de la càrrega del dia a dia abans de decidir si volen tenir el fill amb elles o no. En aquest últim cas, es passaria a una fase d'acolliment simple, abans de formalitzar una preadopció. Un tipus de desenllaç, aquest darrer, que no és el més freqüent. «Des de 1996 fins a avui, a Antaviana només s'han donat dos casos que hagin acabat en adopció», expliquen. Curiosament, mol-

Yamna, 40 anys, marroquina, jugant amb el seu fill Mohamed. Amb prou feines parla espanyol. Quan no entén el que se li pregunta, contesta amb un somriure. No sap ni llegir ni escriure. / GABRIEL MASSANA

Treballar i estalviar

«Quan han tingut el bebè no permetem que les dones treballin fins a les vuit o nou setmanes. Ens agradaria que arribessin fins a les setze, però és impossible, perquè necessiten treballar», diu Del Arco. A la residència Antaviana, on les adolescents reben una setmanada, han establert que si una noia de 16 anys o més treballa, del 60% del que guanya en pot fer ús i el 40% restant l'estalvia ingressant els diners en un compte. «Intentem inculcar-los el valor de l'estalvi», diu Ruiz-Tagle. A la residència Santa Eulàlia l'estada són 150 euros al mes per dona i l'escola bressol, 150 euros més. Si són menors ho cobreix la DGAIA i si són adultes sense recursos, serveis socials, tot i que miren de compensar-ho fent serveis a la residència.

Com a casa. Gandules, parcs, joguines de peluix, mòbils, biberons, sonalls... La sala d'estar de la Llar Santa Isabel està amarrada de maternitat. Cada dona viu la seva, individual, personal, però també és una experiència que es comparteix. / Q.P.

A punt per dinar. Una noia de la residència Antaviana, a l'habitació on desen les cadiretes, al costat de la terrassa. Les mares no tenen una cadira adjudicada, perquè es vol promoure el respecte pel material d'ús comú. /J.R.

I els pares, on són?

Hi ha de tot. Alguns han desaparegut del mapa i no s'han volgut fer càrrec de la paternitat i altres que, a la seva manera, donen suport a la mare. Normalment no és tant un suport material com emocional, ja que moltes vegades els pares no treballen i/o tenen una situació familiar complicada. «El que tenen en comú totes aquestes dones és que afronten la maternitat totes soles, però això no vol dir que no tinguin parella. Hem tingut dones separades, casades, divorciades, vídues...», explica Gasca. A Antaviana són clars: «De pares desconeguts n'hi ha molt pocs. La majoria són coneguts, el que passa és que alguns poden assumir la paternitat i altres, en plena adolescència, ara hi són i ara no hi són.»

Vint anys, un fill i el pas per dues llars

tes de les mares que van a una residència –tant si són adolescents com majors d'edat–, sovint i de manera errònia pensen que a les residències maternals el que fan és prendre'ls els fills. Però això no és així, per la senzilla raó que, sense tenir el consentiment de les mares, es tractaria d'un rapte i seria il·legal.

Ser responsables

Al barri del Guinardó de Barcelona hi ha, gairebé davant per davant, la Llar Santa Isabel i la residència Mare Teresa, dues cases d'acollida portades per la congregació Serventes de la Passió, amb la col·laboració de personal laic. Per a la seva coordinadora i educadora, Carme del Arco, les dones adultes que van a una residència maternal ho fan perquè, malgrat totes les adversitats, volen tenir la criatura. «La dona que busca el recurs d'una casa d'acollida és que té clar que vol quedar-se el fill, encara que potser no sàpiga com sortir-se'n.» En aquest sentit, el missatge d'Elisabet Gasca, treballadora social d'aquesta institució, és concís: «Pensem que la falta d'ingressos econòmics, habitatge o feina mai ha de ser un impediment per poder ser mare o un motiu per interrompre un embaràs.»

A primera hora de la tarda, a la

«Si no estigués en aquest centre, em pregunto on seria jo ara.» La Rocío Gertrudis va néixer a Guinea Equatorial. Té 20 anys i un fill de 2 i mig que es diu Lamine Yamal. A la foto de sota aguanta un ninot dels Lunnis. «Quan vaig quedar embarassada vaig pensar: Avorto o tinc el nen? Com el puc tenir, si no estic ni

La Rocío Gertrudis escoltant el seu fill. / G.M.

amb el meu xicot?», diu. La Rocío Gertrudis, que té la mare a Catalunya però no s'hi relaciona, va entrar a Antaviana als 17 anys. D'allà, a la llar Santa Eulàlia, centre que deixarà al juliol. «Estic supercansada d'estar aquí; fa molt temps que hi sóc...». Està enviant currículums i diu que anirà a viure amb el xicot i una amiga.

Llar Santa Isabel hi trobem la Sílvia, de 19 anys, amb el seu fill Alejandro de 20 dies, i la Dilcia, nascuda a Tegucigalpa (Honduras), bressolant la seva filla Rosana Meritxell. Estan a la sala d'estar, intentant que els nadons dormin una mica. Quan l'Alejandro agafa el son, la Sílvia es col·loca un ordinador portàtil a la falda i navega per internet. «Ara no estudio ni treballo, però m'agradaria estudiar administració, tot i que fins que el nen no sigui més gran sé que no ho podré fer.» A la Sílvia la gent li recorda que ara ha de pensar en ella i en el petit, que ha de ser més responsable. Ella opina que ja ho era pel fet d'haver-se hagut de fer càrrec dels seus germans petits, tot i que també reconeix que «és molt diferent fer de germana gran que fer de mare».

Autònomes

La Sílvia va arribar a la Llar Santa Isabel fonamentalment per un problema d'espai a casa. La seva mare viu en un pis molt petit, de 30 m², que havien de compartir cinc persones. L'arribada d'una criatura no hauria fet res més que agreujar la situació i la Sílvia al final va haver de demanar plaça en una llar maternal. «El fet de viure la maternitat en una residència, al contrari de fer-ho a casa, fa que

en un principi es visqui amb un cert aïllament afectiu, amb una fredor que els pot provocar tristesa, enyorança de la seguretat i del caliu de la seva pròpia casa i família», explica Yolanda Gálvez, psicòloga de la Llar Santa Isabel. «En termes generals, les mares en aquesta situació poden tenir sentiments de solitud.» Per això, comenta la psicòloga, s'explora el vincle amb el nen i la seva adequació en el rol de mare, i des del punt de vista psicològic es treballen problemes com la baixa autoestima, l'ansietat i la depressió. «Es tracta de fomentar valors suficientment estables per no trobar cap mancança en el fet de ser una família monoparental.»

Parlant de valors, si n'hi ha un que a es potencia en aquestes mares és l'autonomia. «Quan una noia decideix ingressar en un programa com el nostre –diu Gasca–, se li demana una implicació per part seva i una col·laboració en el seu pla de treball.» L'ajudaran en la tramitació de l'ajuda per naixement, a moure's pels recursos sanitaris i a ser mare, l'orientaran a l'hora de buscar feina i a estalviar, però ella també hi ha de posar de la seva part. «Nosaltres fem una funció de protecció, però el plantejament s'encamina sobretot cap a l'autonomia i l'emancipació», comenta Sònia Roig, coordinadora pedagògica de la residència maternal Santa Eulàlia, de la Fundació Maria Raventós.

L'hora de marxar

L'estada en una residència maternal no és fàcil. «El procés d'estar-se aquí un any i mig o dos sovint se'ls fa dur i no totes les noies aguanten aquesta pressió», diu Roig. Amb tot, l'hora d'abandonar el centre no és menys complexa. Les mares saben que deixen la seguretat del centre i el suport de l'equip de professionals que les ajuden a tirar endavant (des de psicòlegs i terapeutes fins a treballadores socials). «De les nostres noies –diu Roig–, cada any en tenim tres que surten perquè se'ls ha resolt la situació familiar i personal. Representen el percentatge més petit de casos.» N'hi ha que deixen la residència sense tenir clar on aniran, n'hi ha que un dia no tornen, n'hi ha que s'escapen de nit amb el fill...

Un espai acollidor. El menjador i la sala d'estar d'Antaviana és un espai clar i càlid, amb una zona de joc reservada per a la canalla al fons. Així, mentre les noies mengen poden tenir els seus fills a prop. / J.R.

Una de les adolescents de la residència Antaviana posant el fill al llit. / JUANMA RAMOS

Després d'esmorzar, mentre les criatures són a l'escola bressol (oberta també als nens i nenes del barri), les mares de la residència Santa Eulàlia fan activitats amb la tutora. «La qüestió és que no s'estiguin sense fer res, perquè si no el cap va donant voltes. Pensa que aquest no és un lloc escollit; d'alguna manera es veuen obligades a venir.» De fet, quan a una de les mares, la Sara (nom fals), de 30 anys i amb un fill de 12 anys a Bolívia i una nena d'1 any i poc més amb ella, se li demana què és el que troba a faltar més, respon: «La llibertat.» Però ella té plans: «Treballar, ajuntar diners, tants com pugui per recuperar la meua filla, que donaré en acollida, i després marxar al meu país, amb la filla i els diners estalviats.»

A la Llar Santa Eulàlia, una casa noble i antiga de Barcelona que acull mares de totes les edats, la cridòria de canalla que se sent només de travessar la porta, fa pensar que allà la vida empeny amb força. Una de les seves residents és l'Imma (nom fals), de 16 anys. Els divendres té permís per marxar fins l'endemà amb la seva mare –la qual va haver de renunciar a la tutela de l'Imma perquè l'administració pogués ajudar la seva filla–. Tot i així, a vegades l'Imma enyora sortir amb els amics una estona. Qui no ho troba a faltar, als 16 anys? Amb tot, diu que vol tirar endavant el seu fill i madurar. Si té clar el primer objectiu, el segon vindrà sol.